

Globaali käänne ”uudessa kulttuurihistoriassa”

■ MATTI PELTONEN

Lynn Hunt: *Writing History in the Global Age*. W. W. Norton 2014.

Yhdysvaltalainen historiantutkija Lynn Hunt tarjoaa ”globaalia käännettä” korvaamaan jo pahasti väljähtänyttä ”kielellistä käännettä”. Ehdotus sinänsä ei ole yllättävä, onhan meille tarjottu kahden viime vuosikymmenen aikana monia uusia ”käänteitä”. On käytännöllinen käänne, tilallinen käänne ja jopa (menneisyyden) läsnäolon käänne. Monet ehdottivat jo 1990-luvun alussa, sekä yhteiskuntatieteissä että historiantutkimuksessa, globalisaation tutkimista uudeksi painopisteeksi tai paradigmaksi.¹ Asiaa edistämään perustettiin oma kansainvälinen aikakauslehtensä. Suomessakin Taloushistoriallinen yhdistys järjesti 1995 ensimmäisen seminaarinsa globalisaatiosta. Viimeisten kymmenen vuoden aikana on ilmestynyt useita artikkelikoelmia Yhdysvaltain historian tulkitsemisestä globaalissa kontekstissa.² Niissä pohditaan mitä merkitsee tutkimusyksikön vaihtaminen kansallisvaltiosta globaaliksi areenaksi. Siksi Ranskan vallankumouksen ja

ihmisoikeuksien käsitteen synnyn tutkijana tunnetun Lynn Huntin ehdotus globaalista uutena historian-tutkimuksen teoriana tai paradigmana ei ole tuoreudellaan yllättävä. Hunt myöntää itsekkin, että jo 1970- ja 1980-luvulla globaalihistoria kuokoi esimerkiksi Fernand Braudelin, A. G. Frankin ja Immanuel Wallersteinin ansioista.

Kiinnostavaksi Huntin ehdotuksen tekee se, kuka sen tekee (yksi ns. uuden kulttuurihistorian johdohahmoista) ja se, miten hän perustelee ehdotuksensa ottamalla lähtökohdaksi niin sanottuun kielelliseen käännteeseen perustuvien ”uusimpien historioiden” epäonnistumisen uuden paradigman muodostuksessa. Lisäksi ne perustelut, joilla hän torjuu varhaisemat globaalihistorian mallit liikaa taloutta korostavina ja siksi epäsojivina uuden kulttuurihistorian saavutusten turvaamiseen, ilmentää uutta ja omaperäistä painotusta.³ Hunt kirjoittaa räväkästi ja hänen suorasukaiset muotoilunsa nostavat esille lukijaa koukuttavalla tavalla ajankohtaisia teoreettisia ongelmia ja kiistakysymyksiä yhdysvaltalaisen ”uuden kulttuurihistorian” piirissä.

Huntin mukaan toisen maailmansodan jälkeen kansallista his-

toriankirjoitusta nousi haastamaan neljä luonteeltaan materialistista paradigmaa: marxilaisuus, *Annales*-koulukunta, modernisaatioteoria ja ”identiteettipolitiikka”. Huntin melko huoletona ja ajoittain suorastaan hutiloivaa teoreettista otetta kuvaava, että modernisaatioteoriaa pidetään materialistisena selitysmallina vaikka se perustui oletukseen uudesta persoonallisuusrakenteesta tai identiteettipolitiikkaa (historiantutkimuksen tuloksien käyttöä identiteettityön välineenä) kuvataan teoriana tai suorastaan historiantutkimuksen paradigmatana.⁴

Sama otteen epävarmuus näkyy jo aiemmin siinä, että globalisaatio, siis tyypillinen tutkimuskohde tai tutkimuskohteen ominaisuus, määritelläänkin teoriaksi ja suoraan uudeksi tutkimusta organisoivaksi paradigmaksi. Aiemmin menestyneet materialistiset selitysmallit kuitenkin menettivät mielenkiintonsa 1970-luvun lopulta lähtien, kun ”uusi kulttuurihistoria”, jonka synonyymeinä esitetään asioiden yksinkertaistamiseksi ”kielellinen käänne”, postmodernismi ja poststrukturalismi, tarjosi houkuttelevamman selitysmallin. Yhteiskunnan tai talouden sijasta maailma voitiin nyt selittää kulttuurista tai kielestä lähtien.

Idealistisen selitysmallin omaksuminen onkin Huntille ”uuden

1 Viittaa teoksiin *Conceptualizing Global History* (toim. Bruce Mazlich ja Ralph Buutjens, Westview Press 1993) ja *Global Modernities* (toim. Mike Featherstone ym., SAGE 1995).

2 Niitä ovat mm. *Rethinking American History in A Global Age* (toim. Thomas Bender, University of California Press 2002) ja *Historians Across Borders. Writing American History in a Global Age* (toim. Nicolas Barreyre ym., University of California Press 2014)

3 Samanlainen globalisaation käsitteen soveltaminen esiintyy jo artikkelikokoelman *The French Revolution in Global Perspective* (Cornell University Press 2013, 5–6.) esipuheessa, jossa toimittajat (Suzanne Desai, Lynn Hunt ja William Max Nelson) esittävät, että globalisaation käsitteen soveltaminen vapauttaa tutkijat valitsemasta idealistisen (*culture, ideology and politics*) ja materialistisen (*social structures and economic trends*) selityksen välillä Ranskan vallankumouksen tulkinna.

4 Modernisaatioteorian kuvailu ei ole kuitenkaan tässä Huntin teoksessa mitenkään tarkoitukseenmukaisesti harhaanjohtava, vaan esiintyy jo hänen aiemmassa tuotannossaan. Välttämättä ”läntisen ihmistyyppin” kuvailua kehittyneemmäksi se on poliittisesti korrekti muotoilu modernisaatioteoriasta. Ks. Lynn Hunt: *Politics, Culture & Class in the French Revolution* (Methuen 1984).

kulttuurihistorian” suurin saavutus, jonka hän pyrki uudella kirjallaan pelastamaan. Tässä yhteydessä on kiinnostavaa panna merkille, että *Annales*-koulukunnan pitkään kehittelemä mentaliteettien historia ei kelpaa Huntille, koska se keskittyi tiedostamattomien ja kollektiivisten asenteiden ja uskomusten tutkimukseen.⁵ Hän pitää keskeisenä lähtökohtana yksilöllistä kokemusta ja sen määrittelyä teoreettisen kehittelyn perustaksi.

”Kielelliseen käänteeseen” tai postmoderniin teoriaan perustava historiallinen tutkimus ei onnistunut Huntin mielestä kuitenkaan luomaan niitä korvaavaa mallia tai paradigmaa, vaikka se haastoi aiemmat selitysmallit. Miksi teoreettinen ylivoima ei muuttunut käyttökelpoisiksi ja vetovoimaisiksi selitysmalleiksi, jää lukijalle täysin hämärän peittoon. Hunt kuitenkin mainitsee monen keskeisen alun perin ”kulttuurisesta käänteestä” innostuneen tutkijan (esim. Richard Biernacki ja William Sewell jr.) voimakkaan kritiikin ja julkilausutun paluun sosiaalishistorian pariin.⁶ Tärkeimmäksi selitykseksi Huntin puolelta jää, että nuoremmat tutkijasukupolvet ovat ”siirtyneet eteenpäin” juuttumatta kulttuurilla tai kielellä selittämisen vaiheeseen. Siksi Hunt tarjoaakin

5 Tällä kohden Huntin kirjassa on kuitenkin kirjoitus- tai painovirhe, sanan ”unconscious” asemesta lukee yksinkertaisesti vain ”conscious”. Hunt 2014, sivu 104, rivi kolme.

6 Ks. Sewellin ja Biernackin artikkeleita Lynn Huntin ja Victoria Bonnellin toimittamassa kokoelmasta *Beyond the Cultural Turn* (The University of California Press 1999) ja Sewellin monografiaa *The Logics of History. Social Theory and Social Transformation* (The University of California Press 2005).

nyt globalisaatioteoriaansa, jonka tarkoitus on turvata ”uuden kulttuurihistorian” saavutukset (*gains*).

Koska globaalimpaa taloudesta ponnistavaa historiantutkimusta on tehty jo kauan, ei Huntin kontribuutio voi kohdistua globalisaatioon sinänsä kiinnostavana tutkimuskohteena. Sen sijaan hän esittää uuden version vanhasta 1950-luvun modernisaatioteoriasta. Globalisaatio eli eri alueiden välinen keskinäinen riippuvuus synnytti eräiden tärkeiden nautintoaineiden ympärille yhteiskunnallisia prosesseja, jotka Hunt haluaa nostaa mallinsa keskiöön.

Vanhastaan jo antiikin aikana terve ja tasapainoinen persoonallisuus oli rakentunut ruumiinnesteiden tasapainon tavoittelun varaan. Jos nesteet olivat poissa ihanteellisesta tasapainosta, laskettiin verta, annettiin oksennuspulveria, ulostuslääkettä tms. Mutta 1700-luvulla syntyi Huntin mukaan uusi ihminen, joka kaipasi stimulaatiota ja oli aktiivinen. Hän haki virkistystä tupakasta, kahvista ja teestä, sekoittipa sokeriakin joukkoon. Sellaiset aktiiviset ihmiset kokoonoutuivat kahviloissa ja keskustelivat sanomalehtien opastamana politiikasta. Alkoholia Hunt ei mainitse piristävänä aineena vaan liittävät sen mahdollisesti vanhempaan ruumiinnesteiden tasapainoa arvostavaan paradigmaan (oksenus- tai ulostuslääkkeenä). Tällä tavalla Huntin mielestä globalisaatio selittyi ”alhaalta ylöspäin”, kun vanhempi taloutta painottava malli oli katsonut maailmaa hänen mielestään enemmän ”ylhäältä alaspäin”. Uudet ”stimuloivat” kolutustottumukset loivat yhteiskuntaan 1700-luvulta lähtien lisää tunte-energiaa (*emotional energy*), jo-

ka toimi käyttövoimana staattisen yhteiskunnan lähtiessä liikkeelle.

Puuttumatta lainkaan Huntin teorian johdonmukaisuuteen – lähtehän sekin itse asiassa liikkeelle taloudellisista prosesseista – on se julkilausutussa muodossaan kutakuinkin identtinen sosiologien ja politiikantutkijoiden 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla kehittelemän modernisaatioteorian kanssa.⁷ Siinähan uusi dynaamisempi persoonallisuustyyppi, jollainen piti siirtää koulutuksen avulla myös kehitysmaiden eliittien edustajille, oli modernin maailman kehityksen alkusysäys.

Hunt kuitenkin kokee, että hänen mallinsa on kulttuurilla selittämistä (nautintoaineiden maailmankaupan ja kahvilakulttuurin käsittämistä modernisaation alkusysäykseksi). Vaikutelmaa idealistisesti painottuneesta kulttuurilla selittämisestä vankentaa vielä Huntin yhteenvedossaan esille ottama 1500-luvun protestanttinen uskonpuhdistus eräänlaisena länsimaisena yksilöllistymisprosessin lähtökohtana. Myös tämä viittaus sitoo Huntia vanhaan 1950-luvun modernisaatioteoriaan, jossa varsin usein lähdettiin ns. Weber-teesistä eli ajatuksesta protestanttisesta uskonnollisuudesta uuden länsimaisen ihmisen dynaamisen (so. yksilöllisen ja yritteliään) persoonallisuusrakenteen perustana.⁸

7 Ks. Esim. Michel E. Latham: *Modernization as Ideology. American Social Science and "Nation Building" in the Kennedy Era* (The University of North Carolina Press 2000).

8 Kutsun tätä ajatusta ”Weber-teesiksi” eikä Weberin teesiksi, koska ajatusta ei löydy Weberiltä itseltään, mutta kylläkin monilta muilta saksalaisilta 1900-luvun alun ajattelijoilta sekä lukuisilta

Huntin teos on vain yksi esimerkki 1950-luvun modernisaatioteorian yllättävästä paluusta 2000-luvun alun Yhdysvaltojen akateemiseen keskusteluun.⁹ Globalisaation käänteen sijaan hän onkin esittämässä ”uuden kulttuurihistorian” elvyttämistä jo kertaalleen romukoppaan heitetyllä modernisaatioteorialla. Hän ei itse huomaa paluutaan Yhdysvaltain suuruudenajan tärkeimpään yhteiskuntateoriaan. Lukija ei myöskään saa selitystä, miksi ”stimuloivat nautintoaineet” synnyttivät uutta ”tunne-energiaa” länessä, mutta ei samojen nautintoaineiden alkuperäisillä esiintymisalueilla. Aasian ja Venäjän asukkaat siis eivät hakeneetkaan tehuoneistaan ”stimulaatiota”.

Helposti syntyy vaikutelma, että Huntin uusi teoria on ”Eurooppa-keskeinen”, vaikka hän julkilautustusti yrittääkin sellaista vaikutelmaa karta. Tätä ei pidä ihmetellä, sillä modernisaatioteorian tai sille analogisten ajattelumallien (esim. orientalismin) perusrakenteet ovat niin syvälle iskostuneet länsimaisen ajattelun perusrakenteisiin, ettei niitä ole mahdollista noin vain vaivattomasti unohtaa. Vaikka suhtaudunkin kriittisesti Huntin esittämään uuteen ”globalisaatioparadigmaan”, on hänen teoksensa kuitenkin monella tavalla tervetullut. Sen suorasukaisuus on virkistävä, ja onhan se harvinainen historian-

tutkijan osallistuminen globalisaatiokeskusteluun.¹⁰

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalishistorian professori.

Weberin myöhemmiltä lukijoilta. Ks. Matti Peltonen: *The Weber Thesis and Economic Historians. Max Weber Studies* 8:1, January 2008, 79–98.

9 Eräs ensimmäisiä analyyseja modernisaatioteorian paluusta on Harry Harootunian: *The Empire's New Clothes. Paradigm Lost, and Regained* (Prickly Paradigm Press 2004).